

Analýza postoje místních obyvatel k revitalizaci areálu Kapucínského kláštera v Opočně

Závěrečná zpráva z výzkumného šetření

Ústav etnologie FF UK

2021

Závěrečnou zprávu pod vedením Lenky Jakoubkové Budilové zpracoval kolektiv autorů:

Martina Čechmánková
Nikola Daňková
Klára Dykastová
Tomáš Hejtmánek
Tereza Lančová
Robert Malík
Filip Mauer
Martin Sihelský
Julie Šertlerová
Lucie Šroglová
Natalie Trušina

Město Opočno a kapucínský klášter

Opočno je městečko v Královéhradeckém kraji, v podhůří Orlických hor, které mělo k 1. 1. 2021 podle Českého statistického úřadu 3094 obyvatel.¹ Městu dominuje renesanční zámek, který byl až do konfiskace roku 1942 v držení šlechtického rodu Colloredo-Mansfeldů. K zámku přiléhá rozsáhlý anglický park se soustavou rybníků. Další významnou památkou ve městě je Mariánský kostelík, postavený jako hrobka rodiny Colloredo-Mansfeldů. Dnes se využívá pro pořádání koncertů a svatební obřady. Kapucínský kostel Narození Páně navazuje na budovu někdejšího kapucínského kláštera, který bude v tomto textu předmětem našeho zájmu.

Rozlehlá budova kláštera je situována na Kupkově náměstí v centru města, od náměstí je oddělena vysokou kamennou zdí. Po třicetileté válce získali opočenské panství Colloredové a stavbu kláštera iniciovali pro utvrzení katolické víry na Opočensku, kde stále převažovali (byť někdy tajní) evangelíci. Klášter se začal stavět v roce 1673, kněží a bratři kapucíni sem byli uvedeni v roce 1677. Klášter byl určen mimo jiné jako místo pro noviciát a vzdělávání kleriků (Marková a kol. 2015: 2). V roce 1733 byl klášter zcela zničen požárem, po dvou letech však byl komplexně zrekonstruován.

V letech 1946–1950 byl v areálu kapucínského kláštera v Opočně umístěn sirotčinec, od roku 1951 zde sídlil Ústav sociální péče z Hradce Králové, založený roku 1928 jako Svatojánský ústav pro hluchoněmé a slabomyslné ženy. O chovanky pečovaly řádové sestry, které byly v roce 1982 nahrazeny civilními zaměstnanci. V této době dosahoval klášterní život téměř absolutní soběstačnosti. Ženy společně obhospodařovaly velkou zahradu, skleníky a sad (Marková a kol. 2015). Ústav sociální péče (dnes Domov Dědina) se v roce 2007 přestěhoval do nových prostor a od té doby se areál někdejšího kláštera nevyužívá. Opočenský klášter je od roku 1958 kulturní památkou.

V posledních téměř 15 letech jsou brány kláštera pro veřejnost prakticky stále uzavřeny. Jedna z mála příležitostí, kdy se klášter otevírá veřejnosti, je opočenská Porcinkule. Porcinkule je původně františkánská, resp. kapucínská výroční pouť, která se v Opočně slaví každoročně první srpnovou nedělí. Název „Porcinkule“ je odvozen z italštiny a pochází z názvu místa Porziuncola, kde se nachází kaple Panny Marie Andělské spojená se zakladatelem františkánské řehole, Františkem z Assisi (Marková a kol. 2015: 4–5). V době Porcinkule se v klášterní zahradě koná výstava automobilových veteránů. Čas od času se v klášterní zahradě pořádají také koncerty nebo promítání filmů, obvykle za poměrně velkého zájmu veřejnosti.

Zadání a cíle výzkumu

Areál kláštera je v současnosti v majetku Královéhradeckého kraje. Ten připravuje provedení stavebně historického průzkumu areálu a schválil záměr likvidace zastaralých budov, přistavěných na nádvoří kláštera ve druhé polovině 20. století, které představují ekologickou zátěž. Záměrem Krajského úřadu je ovšem zejména klášter revitalizovat a najít pro něj nové uplatnění. Klášter by se měl v budoucnosti stát středobodem společenského a kulturního života města a regionu. Proto kraj oslovil s nabídkou spolupráce město Opočno, Univerzitu Karlovu v Praze a organizaci Nová síť.

¹ <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112021> (1.8. 2021)

Studenti Ústavu etnologie FF UK uskutečnili na začátku července 2021 v Opočně výzkumné šetření zaměřené na představy a očekávání místních obyvatel o budoucím využití areálu kláštera. Zadáním Krajského úřadu Královéhradeckého kraje bylo oslovit co nejvíce místních obyvatel, aktérů kulturního života a vůbec všech, kdo mají o dění v klášteře a ve městě zájem a zjistit, jaké mají představy, vize, přání nebo obavy v souvislosti s plánovanou revitalizací místního kláštera.

Tato analýza potřeb, postojů a názorů místního obyvatelstva má být v budoucnu využita při plánování rozvoje daného místa. Krajský úřad Královéhradeckého kraje touto spoluprací usiluje o zapojení občanů do rozhodovacího procesu v rozvoji města a regionu. V první fázi výzkumu, svěřené Ústavu etnologie FF UK, přitom jde o zachycení co nejširšího spektra postojů všech zainteresovaných, od obyvatel Opočna, přes návštěvníky města, až po lokální kulturní hráče. Každý hlas v tomto spektru postojů bude považován za stejně důležitý.

V srpnu 2021 na studenty FF UK naváží odborníci z organizace Nová síť, kteří se věnují mj. podpoře kultury a ožívování netradičních míst kulturou. Ti povedou rozhovory s institucemi ve městě a budou pátrat po nových nápadech a různých možnostech pro nové využití areálu kláštera. Nová síť využije poznatků z výzkumu studentů z Univerzity Karlovy a uspořádá participativní setkání, jehož námětem bude nalezení nového života pro klášter. Cílem aktivit Nové sítě bude zjistit postoje institucí a vlivných místních hráčů a zapojit je do společné diskuse a posléze do rozhodovacího procesu o budoucí podobě kláštera.

Metodologie

Terénní šetření v Opočně uskutečnili studenti Ústavu etnologie FF UK v termínu 2. - 7. 7. 2021 pod pedagogickým vedením dr. Lenky Jakoubkové Budilové a doc. Marka Jakoubka. Studenti byli ubytováni na internátu místní SOŠ (SŠ a ZŠ Nové Město nad Metují). Výzkum byl designován jako kvalitativní, protože cílem bylo porozumět velmi subtilním záležitostem, jako je vztah k místu, potřeby kulturního vyžití či sociální vztahy k lokalitě. Cílem výzkumu bylo zprostředkovat perspektivu místních obyvatel ve vztahu k plánované revitalizaci kláštera.

Zvolenými metodami byly zejména rozhovory, od neformálních rozhovorů ve veřejném prostoru až po polostrukturovaná interview s přesněji zaměřenými okruhy témat s vytipovanými respondenty. Nedílnou součástí výzkumného šetření bylo také zúčastněné pozorování, které studenti prováděli během svého pobytu ve městě, při účasti na nedělní mši, komentované prohlídce kostela či zvonice, při pozorování rybářských závodů, návštěvě zámeckých zahrad, místního koupaliště, nebo během neformální socializace v restauracích.

O výzkumu se ve městě předem vědělo. Představitelé Krajského úřadu Královéhradecké kraje vytvořili krátký informační text o plánovaném výzkumu, který byl umístěn na webové stránky města.² Díky této informaci, díky několika předem dohodnutým rozhovorům s představiteli institucí spojených s městem a nepochybně také díky neformálnímu šíření informací byla řada obyvatel města předem zpravena o realizaci a cílech výzkumu.

²

https://www.opocno.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=11195&id=4609&fbclid=IwAR1qAQITaf6DJPVT4DfZW8IsuMfxffIxj9nM4NQIA5Je-4hSjN7xBwacjHg (1.8. 2021)

Během terénního šetření jsme při získávání respondentů postupovali několika způsoby. Některé rozhovory byly dopředu dohodnuté. Respondenti byli informováni o výzkumu a měli možnost si odpovědi promyslet. Jednalo se především o aktéry místního veřejného a kulturního života (starostka a tajemnice města, katolický farář, vedoucí výzkumného ústavu, ředitelka domova důchodců, představitelé ZUŠ, apod.). Zároveň jsme oslovovali osoby ve veřejném prostoru, s cílem získat co možná nejširší vzorek obyvatel a návštěvníků města. Výzkumný tým byl rozdělen na skupiny (většinou dvojice) se specifickými úkoly. Jedna z dvojic se zaměřovala na seniory a postupovala systematicky v rozhovorech se seniory metodou sněhové koule. Další dvojice měla za úkol vyhledávat „mládež“ (osoby mezi cca 15–25 lety). Jiná dvojice mapovala návštěvníky města (kteří se shromažďovali kolem turistických atrakcí, především zámku). Ostatní si rozdělili veřejný prostor a snažili se oslovit co nejvíce lidí, které potkali. Některé rozhovory proběhly telefonicky.³ Jeden rozhovor byl realizován na podnět samotné respondentky, která reagovala na informaci o výzkumu zveřejněnou na webu města.

Při dotazování jsme se snažili vyhnout návodným otázkám a nepředkládat respondentům jakýsi „seznam možností“ toho, co by v prostoru kláštera mohlo vzniknout. Snažili jsme se od dotazovaných zjistit jejich vlastní představy, ideály či obavy. Při rozhovorech jsme používali seznam témat či okruhů vypracovaný Novou sítí (viz přílohu č. 1), která bude na náš výzkum navazovat. Ne všechna témata se ovšem ukázala jako nosná a během výzkumu nám postupně vykrystalizovaly nejrelevantnější okruhy (např. vztah ke klášteru, vize pro klášter či „noční můry“), které nakonec posloužily také pro organizaci dat i strukturaci této zprávy.

Výzkumníci a výzkumnice některé rozhovory nahrávali a později přepisovali, jindy si dělali pouze poznámky do terénního deníku. Každý večer byl věnován společné reflexi dat a použitých metod z uplynulého dne. To nám umožnilo jako skupině naplánovat schůzky a strategie na každý další den a zamezit zbytečnému překrývání respondentů. Každý z výzkumníků nakonec odevzdal přepis rozhovorů a terénních poznámek z realizovaného výzkumu, stejně jako vlastní reflexi celého výzkumu. Tyto materiály byly využity při tvorbě závěrečné zprávy. Všechny informátory, kromě veřejně činných osob, jsme anonymizovali.

Nápady či vize pro klášter, stejně jako „noční můry“, které jsme během terénního šetření posbírali, jsme se pokusili také kvantifikovat a vyjádřit pomocí grafů (srov. přílohu č. 2 – grafy) Tato vizualizace může poskytnout určitou představu, nejedná se ovšem o reprezentativní výsledek za celou lokalitu. Řada respondentů například uváděla své „nápady“ či „vize“ *ad hoc*, po oslovení na ulici. Některé tyto představy tedy mohou být originálním příspěvkem dotazovaného, jiné možná pramení z dřívějších diskusí či materiálů města z r. 2017 (*Revitalizace... 2017*), řada však mohla vzniknout tak, že respondenta v danou chvíli prostě nic jiného nenapadlo. Tato „hitparáda nápadů a nočních můr“ tedy může sloužit spíše jako náznak určitých trendů.

Součástí výzkumu bylo také studium dokumentů. Získali a digitalizovali jsme Kroniku Svatojánského ústavu, který v klášteře sídlil do r. 2007. Analyzovali jsme také několik ročníků Opočenských novin. Původně jsme chtěli sbírat také fotografie či dokumenty související s klášterem, ale záhy se ukázalo, že ve městě už dlouho funguje tzv. letopisecká komise, která dělá prakticky totéž: shromažďuje staré fotografie a příběhy od pamětníků, přičemž část jejich materiálu se týká kláštera. Vzhledem k tomu, že materiály jsou také digitalizovány a část z nich byla zpracována pro publikační výstupy, seznali jsme tento původní záměr jako nadbytečný.

³ Vzhledem ke zvolenému termínu výzkumu (který zahrnoval víkend i dva státní svátky na začátku července), byla řada lidí na dovolených.

Město a jeho sociální prostředí

Výraznou roli hraje v Opočně rod Colloredo-Mansfeldů. V roce 2021 definitivně skončil soudní spor s hraběnkou Kristiny Colloredo-Mansfeldové a českého státu o vlastnictví zámku v Opočně v neprospěch hraběnkou. Colloredové však nadále vlastní pozemky a lesy v okolí města. Z výzkumu také vyplynul poměrně pozitivní vztah místních obyvatel ke Kristině Colloredo-Mansfeldové: ta je považována za někoho, kdo je místní komunitě nakloněn. Podporuje umění a kulturní aktivity (například kolem díla opočenského rodáka Františka Kupky). Pro jakékoliv aktivity ve městě je tedy třeba počítat s rodem Colloredo-Mansfeldů jako s výrazným hráčem.

Opočno je silně poznamenáno turistickým ruchem, v širším regionálním měřítku navázaným na Orlické hory. Soužití mezi turisty a místními je podle oslovených respondentů celkem bezproblémové. Typický vzorec turistické návštěvy ve městě vypadá tak, že během dopoledne přijíždějí autobusy s turisty, kteří navštíví zámek, Kupkovu galerii a několika dalších objektů v užším historickém jádru města (muzeum v č. p. 55), naobědvají se a odjíždějí. Řada představitelů místního kulturního a veřejného života poukazuje na nedostatečné využití turistického potenciálu města, vzhledem k absenci ubytovacích kapacit i restauračních zařízení, které v denních špičkách nestíhají zákazníky obsloužit.⁴ Ubytování i stravování tak Opočno do značné míry suplují sousední Dobruška, která je obecně vnímána mnoha obyvateli jako rival Opočna.

Město Opočno v roce 2017 nechalo vypracovat poměrně komplexní materiál zabývající se možnostmi revitalizace areálu kláštera a jeho využití (*Revitalizace... 2017*). Deklarovalo zájem o převod areálu kláštera do svého vlastnictví a provedení citlivé revitalizace a oživení areálu kláštera. Podle zpracovatelů této studie by se klášter měl proměnit v místo, které bude sloužit obyvatelům města, široké veřejnosti i turistům. Za specifické rysy objektu přitom označují jeho umístění v samotném centru města, vazby na historický vývoj města a propojenost s ostatními objekty (zejm. kostelem Narození Páně). Studii investiční příležitosti pro město zpracovala Česká spořitelna. Tato studie doporučuje zbourat přistavěné ubytovací prostory (dvě volně stojící budovy v areálu) pro jejich ekologickou zátěž (azbest). Zároveň doporučuje využít budovu kláštera pro ubytovací kapacity a posílení občanské vybavenosti města, jako galerii, případně jako koneční prostory.

Mezi nápady, které Město v tomto materiálu (*Revitalizace... 2017*) zmiňovalo, bylo například vybudování muzea kapucínského kláštera, využití prostorů pro ZUŠ a městskou knihovnu, vytvoření rezidenčního bydlení či denního stacionáře pro seniory, nízkoprahového centra pro rodiny s dětmi, či vybudování kavárny nebo čajovny s cukrárnou. Samostatnou kapitolu pak tvoří představa o revitalizaci klášterní zahrady (včetně obnovy pěstování historických druhů rostlin a bylin), kterou by bylo možné využít například pro pořádání venkovních kulturních akcí. Tento materiál (*Revitalizace... 2017*) nechala vypracovat paní starostka, která je v této funkci i dnes. Materiál je pozoruhodný nejen komplexností zpracování, ale také tím, že město dokázalo pro svůj projekt zmobilizovat řadu zástupců místních institucí (ZUŠ, Sociální služby města, městská knihovna, či Místní akční skupina Pohoda venkova). Ti všichni vypracovali svoje „vize“ možnosti využití kláštera, které se staly součástí studie (*Revitalizace... 2017*). To svědčí nejen o vytrvalosti a kontinuitě zájmu ze strany města, ale také o tom, že projekt je na místní úrovni již delší dobu promyšlen a diskutován.

⁴ Z vlastní výzkumné zkušenosti můžeme potvrdit, že ubytovat a nakrmit v červenci ve městě 14 osob bylo někdy těžkým oříškem

Za zmínku určitě stojí aktivity již zmíněné letopisecké komise, která pracuje při Městském úřadě a soustřeďuje se na mapování historie Opočna. Komise shromažďuje fotografie, dokumenty a další materiály od opočenských občanů. V Opočenských novinách jsou například pravidelně publikovány žádosti směrem k občanům o identifikaci osob na starých fotografiích. Jedním z výsledků práce letopisecké komise je výpravná fotografická publikace *Opočno v proměnách* (Marková a kol. 2015), jež je zaměřena především na dokumentaci historie jednotlivých budov na Kupkově náměstí. Značná část materiálů shromážděných komisí je také digitalizována.

V Opočně působí celá řada organizací a spolků (Sokol, Junák, Svaz rybářů, Opočenská beseda, ad.). Pro bohatý spolkový život byl již v roce 1901 vystavěn Kodymův národní dům, budova stojící přímo na Kupkově náměstí (naproti klášteru), pojmenovaná na počest opočenského rodáka Filipa Stanislava Kodyma. Dům měl sloužit ochotnickému divadlu, Sokolům, srazům voličstva i sportovním aktivitám (Marková a kol 2015: 212–215). Svou roli v podstatě dodnes podržel – slouží ke společenským a kulturním akcím (loutková představení, fotografické výstavy, přednášky) a jako zázemí místním spolkům (ZUŠ ad.). V „Kodymáku“, jak je budova v Opočně nazývána, je umístěn také archiv letopisecké komise. Řada místních obyvatel však poukazuje na nedostatečnou kapacitu jeho prostor (viz dále).

Jeden z výzkumníků (TH) analyzoval celkem pět čísel Opočenských novin, ročník XXIV, vydávaných od března roku 2021 do července roku 2021. Číslo 5 má na titulní straně letecký snímek klášterního komplexu (foto: archiv města Opočno) s informací o záměru Kraje o revitalizaci klášterního areálu, žádné hlubší informace o směřování revitalizace kláštera v tomto čísle však nejsou. V tomto místním tisku jsou často zmiňovány připravované místní rekonstrukce, žádná výraznější aktivita města nebo občanů směrem ke klášteru však zaznamenána nebyla.

Problémy města, co ve městě chybí

Komunikace města směrem k občanům je podle všeho celkem dobrá a fungující. Mezi hlavní komunikační kanály patří Opočenské noviny, web, informační SMS a městský rozhlas. Z vlastní krátké zkušenosti v terénu jsme si ověřili, že informace zveřejněná na webu města (o realizaci našeho výzkumu) se během dvou dnů rozšířila mezi velkou část obyvatel. Jedna z mála výtek, která se ze strany obyvatel neustále opakovala směrem k městu, bylo vytvoření pěší zóny od náměstí směrem k zámku, protože to řadě místních obyvatel znemožnilo vozit děti do školy, tak jak byli zvyklí. Slovy jednoho informátora (muž, cca 80 let, místní), „kam nemůžou auta, tam je mrtvo“. Řadě obyvatel také vadí uzavírání zámeckého parku na zimu.

Ve městě žije v posledních zhruba 20 letech vietnamská komunita. Vietnamská rodina provozovala obchod s potravinami na náměstí, dnes mají jiné obchody v blízkosti centra města. Vietnamci také později koupili hotel Holub na Kupkově náměstí (č. p. 137), který dnes funguje jako asijská restaurace. Osud hotelu Holub na hlavním byl velmi často uváděn jako odstrašující příklad špatného využití městských objektů. Respondenti poukazovali na to, že v hotelu je (dnes nevyužívaný) sál, kde se dělávaly plesy a taneční zábavy, a také na to, že se nevyužívá ubytovací kapacita hotelu. Jeden z výzkumníků (RM) k tomuto tématu uvedl: „Nepodařilo se nám mluvit s místní vietnamskou komunitou, asi by stálo za to slyšet i jejich pohled na věc. Třeba by se nám podařilo lépe porozumět lehké animozitě, kterou jsem vůči nim od dotazovaných cítil.“

Co se týče demografické skladby, řada místních silně vnímá vylidňování města a to, že mladí odcházejí. Někteří dokonce označovali Opočno za „město pro důchodce“ (s tím jsme se setkali u mladých i starších respondentů). Několik respondentů tento fenomén poněkud kultivovaněji označilo jako „vylidňování“ či „stárnutí obyvatelstva“. Jako další negativní příklad byl uváděn někdejší hotel Dialog, který byl později přestavěn na byty, v nichž jsou dnes ubytováni dělníci z nedalekých Kvasin. Ti podle místních obyvatel ve městě pouze přespávají a o místní dění nejeví žádný zájem (a navíc jezdí rychle u školky).

Rozhovory kolem vizí pro klášter jsme často vedli také v souvislosti s tím, co dotazovaným v Opočně chybí. Dominantním tématem byly v tomto ohledu obchody. Naši respondenti většinou hovořili o tom, že v Opočně chybí obchody vůbec, případně velké obchody (typu Lidl či Kaufland), za nimiž se musí do sousední Dobrušky. Někdy konkrétně zmiňovali elektro, oděvy či knihy. Jedna informátora (žena, cca 80 let, místní) k tomu uvedla: „Kdyby ve městě nebyly vietnamské ochody, není tady vůbec nic.“ Některým ve městě chybí kvalitní sortiment ovoce a zeleniny, farmářské trhy, jiným zahradnictví.

Kromě obchodů respondenti zmiňovali celou škálu absentujících služeb: krejčí, švadleny, obuvníky, kosmetiku, čistírnu peří a oděvů, opravnu deštníků, zpracování kůže ad. Velkým tématem byla zrušená nemocnice (která se přestavuje na domov seniorů) a zejména zrušená pošta. Představitelé mladší (cca 15–25 let) a střední generace (25–50 let) často poukazovali na to, že ve městě se nic neděje. Nejčastěji zmiňovali, že jich chybí kulturní vyžití, koncerty, případně kino. Kultura ve městě chyběla řadě dotazovaných.

Velkým tématem, které jsme již zmínili, byl nedostatek ubytovacích prostor. Běžným obyvatelům města tento fakt příliš nevadí, nicméně prakticky všichni představitelé konkrétních institucí, kteří potřebují občas ubytovat návštěvníky různých symposií, kulturních akcí, setkání či konferencí, na tento nedostatek poukazovali. Zmiňovali jej také oslovení návštěvníci města.

Mezi další problémy města naši respondenti zařazovali například špatné silnice a silnou dopravu, nedostatečnou kapacitu bytů ve městě, nedostatek kvalitních restaurací a nedostatek parků či obecně míst pro odpočinek. Poslední položka může překvapit, vzhledem k existenci rozlehlého zámeckého parku, řada dotazovaných si však stěžovala, že zámecký park se na zimu zavírá a je veřejnosti nepřístupný. Stejně tak byli nespokojeni s uzavřením vchodu do zámeckého parku, který vedl přímo z Kupkova náměstí. Pan kastelán naopak argumentoval tím, že zámecký park je národní památkou a neměly by se v něm odehrávat aktivity pro děti. Mnoho respondentů také vyjadřovalo nespokojenost tím, že zámek nebyl vrácen původním majitelům.

Vztah ke klášteru, pocitová mapa

V této oblasti přinesly výsledky výzkumu trochu zklamání v tom smyslu, že jsme předpokládali existenci intenzivnějších emocionálních a osobních vazeb místních obyvatel ke klášteru. Zejména u mladších osob (cca do 30 let) jsme často naráželi na to, že ani nevěděly, že v Opočně nějaký klášter je („Jaký klášter“?), případně o klášteře věděly, ale nikdy v něm nebyly, místo neznaly a neměly k němu žádný vztah. Nesetkali jsme se ani s žádnými negativními stereotypy, například s tím, že by se o klášteře vyprávěly příběhy, že by kolem něj existovala nějaká atmosféra tajemství, nebezpečí či neznámého. Z hlediska těchto mladších generací obestíraly klášter spíš neznalost a nezámek. Jednou z příčin toho stavu je nepochybně to, že klášter byl dlouho uzavřen a řada obyvatel s ním nemá vůbec žádnou zkušenost. Slovy jedné informátorky

(žena, 25, místní): „Klášter byl vždycky zavřený, až teď, tak před 10 lety se tam začaly dělat výstavy veteránů o Porcinkuli – motorky, historické kočáry.“

Také respondenti mezi 30 a 50 lety často uváděli, že ke klášteru žádný výrazný vztah nemají. Někteří zmiňovali klášterní kostel Narození Páně, který s klášterem spojovali. Někteří informátoři klášter (resp. spíše klášterní zahradu) znali, protože tam dříve chodili na koncerty, jiní ji znají pouze z Porcinkule. Řada z nich si ovšem pamatovala, že v klášteře byl domov pro postižené dívky a ženy. Často se objevovala asociace, že v klášteře byl „ústav pro holky“, případně spojení „hluchý holky“ nebo „ty naše holky“ (někteří mluvili o „děvčatech“). Z vyprávění i náznaků se zdá, že chovanky byly ve městě přijímány jako jeho nedílná součást.

Silné vazby na klášter měly respondentky, které v klášteře v minulosti pracovaly. Jedna z nich, která působila v ústavu jako vychovatelka, vzpomínala, že s děvčaty pěstovaly zeleninu, zpracovávaly vše, co vypěstovaly, a děvčata také pomáhala v kuchyni. Podobně bývalá ředitelka ústavu, který byl tehdy situován v areálu kláštera, vzpomínala na „rajskou zahradu“ (vnitřní prostor kláštera se studní), v níž se pěstovaly růže, na sál, do něhož se vešlo až 70 lidí, kde se promítaly filmy, na barokní nádrž na svčenu vodu, sluneční hodiny, nebo na to, že každá místnost v klášteře měla své vlastní jméno. V klášterním komplexu žilo podle jejich informací před přestěhováním ústavu kolem 100 osob. Zmiňuje velkou kuchyni, velký společný prostor jídelny, a označuje tehdejší život v klášteře za víceméně soběstačný. Ráda na chovanky vzpomíná a je jí líto, že se ústav rozpustil po okolí (žena, 63, místní).

Podobný sentiment vyjádřilo víc respondentů starší generace, kteří si ústav pamatovali: považovali „děvčata“ za součást života města a mají pocit, že jejich rozestěhováním po okolních vesnicích (v rámci snahy o „integraci“) tato důležitá lokální vazba zanikla. Slovy jedné informátorky: „Bylo mi líto, co udělali s tím ústavem. Ty holky vzali a rozstrkali je po vesnicích, nemají tam nic po ruce, nejsou soběstačné... Lidí už si tady na ně zvykli. Teď nejsou vidět, jsou mimo město.“ (žena, 55, místní). Respondenti často používali pojmy jako „naše holky“, které možná vypovídají o určitém druhu paternalismu místních obyvatel vůči ženám z ústavu, zároveň ale také o jejich pevném místě v místním sociálním životě.

Ve vzpomínkách místních obyvatel střední a starší generace na éru ústavu figurovaly velmi často motivy soběstačnosti, udržitelnosti a zároveň propojenosti s místní komunitou. Řada respondentů vzpomínala na to, že se v areálu chovala prasata, slepice, pěstovalo se ovoce. Chovanky všechny suroviny zpracovávaly. Slovy jedné informátorky, „...dřív se všechno zužitkovalo, co tam rostlo, tak jak to má být“ (žena, 65, místní). Tento sentiment vázaný na někdejší život v klášteře asi částečně pramení z určité nostalgie po minulosti, částečně je možná živěn v současnosti revitalizovanými postoji k přírodě, zdůrazňujícími udržitelnost a soběstačnost.

Někteří respondenti vzpomínali také na aktivity, které v té době propojovaly klášter s okolím. V době, kdy v klášteře působily jeptišky, se areál dvakrát ročně otevíral při příležitosti prodejní výstavy výrobků chovanek ústavu. Chovanky se zabývaly ručními pracemi (např. šití, pletení, vyšívání), které byly podle jedné z respondentek (žena, 63, místní) „dost vyhlášené“. Krátce řečeno, „lidi tam chodili“. V klášteře podle našich respondentů fungovaly také úspěšné řemeslné dílničky. Dvě respondentky zmiňovaly také draní peří na zakázku. Několik respondentů zmínilo jídelnu (či vývařovnu), kam bylo možné chodit pro obědy. Zůstala také vzpomínka na to, že jeptišky vodily klientky do hájovny na druhé straně zámeckého parku.

V souvislosti s vazbami na místní komunitu zmiňovala většina respondentů (všech věkových kategorií) nejčastěji právě Porcinkuli, místní výroční pouť konanou první nedělí v srpnu, kdy se klášter pravidelně otevírá veřejnosti. Porcinkule se konaly i v době socialismu, pouze v jednom roce byly přejmenovány na „Den družstevníků“. Někteří respondenti vzpomínali také na divadelní představení ochotníků a hostujících profesionálů v Opočně. Jeden dotazovaný (muž, 50, v Opočně pracuje) vzpomínal, jak kdysi otevřeli klášter, a uvádí, že to bylo „něco jako opočenské *Mezi ploty*“.

Ovšem úplně jiné emocionální vazby na klášter má nejstarší generace, která si pamatuje nejen dobu, kdy v klášteře pracovaly řádové sestry, ale někdy také ještě sirotčinec nebo kapucíny. Jeden z našich informátorů (muž, 80, místní) vzpomínal na to, jak v klášteře působily jeptišky, bylo tam jedno oddělení pro ležící a jedno pro chodící, mlelo se tam obilí, chovaly slepice, pěstovala se zelenina. Vývoj hodnotí těmito slovy: „Když odešly jeptišky, tak tam chvíli byli civilní zaměstnanci a pak to začalo upadat.“ Další respondent (muž, cca 80, místní) uváděl, že klášter na něj v dětství vždycky působil velmi tajemně, s kluky ze sirotčince chodil do školy a hrál fotbal. Zároveň se tam na Vánoce dělaly „mikulášský“, tak se děti z města také přidávaly. Jiná respondentka (žena, cca 80, místní) uváděla, že pamatuje kapucíny v klášteře a že si tam místní chodili pro obědy. Další z těchto nejstarších pamětníků (muž, 84, místní) si vybavoval, jak jim jako dětem kapucíni v klášteře pouštěli filmy (promítání filmů zmiňovalo více respondentů). Klášter považoval za velmi tajemné místo, pamatoval si také na růžovou zahradu. V souvislosti se zámeckou zahradou vzpomínal na rok 1946, kdy v jejích prostorách hrál soubor Národního divadla *Prodanou nevěstu*, byla to prý velká událost.

Pokud jde o příběhy související s klášterem, střední a starší generace s námi často sdílela vyprávění o tom, že ve studni v růžové zahradě se za války schovávali nacisté. Existují různé varianty toho, kdo a kdy se ve studni ukrýval (možná to nebyli nacisté, možná to bylo až po válce). Také jsme se setkali s vyprávěním o tom, že pod klášterem existuje tajný systém chodeb, který byl vybudován jako úniková cesta ven, případně že klášter je propojen se zámkem tajnou podzemní chodbou. Někteří tuto tajnou propojovací chodbu situovali právě do studny v růžové zahradě.

Jedna z našich výzkumnic (TL) shrnuje téma emocionálních vazeb na klášter následovně: „Vždy šlo o pozitivně laděné vzpomínky. Opakovaně jsem si vyslechla příběhy o tajných chodbách, které propojují klášter a zámek. Celkově se dá říci, že vztah místních (střední a starší generace) ke klášteru je pozitivní, protože tohle místo znají a mají ho spojené se vzděláním, s jeho profánní funkcí a s pomocí potřebným či postiženým.“

Vize pro klášter

Řada otázek pokládaných respondentům směřovala k určité vizi využití kláštera, ideálu, který by si představovali, kdyby nebyli ničím omezováni. Některým dotazovaným (často těm, které jsme oslovili přímo na ulici) otázky na „vize pro klášter“ dělaly problémy a uváděli, že „neví“. Řada dotazovaných si také pletla klášter s přilehlým kostelem Narození Páně. Jiní ovšem byli kreativnější a dokázali se rozpovídat, i když byli osloveni neočekávaně. V případě předem dohodnutých rozhovorů jsme se pochopitelně setkali s nejpropracovanějšími vizemi (v jednom případě vypracovanými dokonce písemně).

Nejvíce nápadů se objevovalo kolem možného využití klášterní zahrady, nepochybně také proto, že s ní dotazovaní měli největší zkušenosti. Řada respondentů naopak měla problém,

představit si využití klášterních budov, protože je nikdy nenavštívili a neznali jejich dispozice. U některých vizí zase bylo zřejmé, že dotazovaný má sice fantazii, ale v budově kláštera nikdy nebyl a nezná její dispoziční omezení. Ti, kteří se do města přistěhovali nedávno, nebo zástupci nejmladší generace, často poukazovali na to, že za celou dobu, co Opočno znají, je klášter zavřený a tak vůbec netuší, co v něm je.

Klášterní zahrada nám z výzkumu vyšla jednoznačně jako místo, k němuž mají „Opočenačci“ všech generací nejsilnější vazbu. Prakticky všichni dotazovaní si přáli, aby se klášterní zahrada otevřela a revitalizovala. Představovali si ji vesměs jako odpočinkové, relaxační místo. Velmi často jsme se setkali s výrazem „oáza klidu“. Přesto, že je klášter situován přímo v srdci obce, je od okolního světa chráněn vysokou kamennou zdí, což vytváří atmosféru izolovanosti, vytrženosti, „božského klidu“. Většina dotázaných by si v klášterní zahradě chtěla užívat procházky, zeleň, „dát si kafe, zmrzlinu, jít se projít“. Jedna informátorka (žena, cca 30, místní) uváděla konkrétní představu: chtěla by mít v klášterní zahradě lavičky, možnost půjčit si knihy a odpočívat. V souvislosti se zahradou se často poukazovalo na zámecký park, který obyvatelé Opočna nemohou naplno využívat, protože se na zimu zavírá a je památkově chráněný. Proto v klášterní zahradě mnoho dotazovaných vidělo možnost pro využití dětí (hřiště, venkovní cvičiště, skatepark, kroužky, setkávání mezi generacemi). Několik respondentů navrhovalo, že k trhům a slavnostem na Kupkově náměstí by se mohla částečně využívat také klášterní zahrada.

Někteří respondenti uváděli konkrétnější vize klášterní zahrady. Jedním z nejčastějších motivů bylo využití ovocných stromů: dotazovaní navrhovali prodej ovoce, samosběr, moštárnu, nebo vybudování bylinkové zahrady. Často zmiňovaným vzorem byla bylinková zahrádka na Kuksu. Někteří viděli v této oblasti také komerční možnosti (bylinková kosmetika). Několik respondentů zmínilo, že v rámci kláštera byl i malý vinohrad (s výhledem na hory), který by se mohl obnovit. V areálu by se také dalo vyrábět víno. Vzhledem k dobrému stavu klášterního sklepa by tento nápad šel zkombinovat také s často zmiňovanou vinárnou. Jiní navrhovali pěstování určité odrůdy olivovníku. Slovy místního faráře: „Umím si tam představit nějaký vyšlechtěný strom, třeba olivovník, strom ze staré země, protože františkáni byli a jsou dodnes jediní, kteří se starají o (ta) místa v Izraeli...“ Další zase navrhovali vybudovat v klášterních zahradách skleníky.

Řada těchto nápadů (pěstování ovoce, bylinek) usilovala o určitou historickou kontinuitu a zachování *genia loci* místa. Respondenti například často zmiňovali, že kapucíni měli v klášteře moštový sad a pěstovali bylinky (často se odkazovalo na sušírnu bylinek ve věži v zahradě). Někteří navrhovali spojit tuto funkci se vzděláváním, kdy by se v rámci otevřené zahrady daly dělat komentované prohlídky o starých odrůdách, bylinách (muž, 50, pracuje v Opočně).

Řada dotazovaných uváděla, že by klášter, resp. klášterní zahradu, rádi viděli jako místo konání kulturních akcí. V některých rozhovorech tyto „kulturní akce“ nebyly specifikovány, jindy dotazovaní hovořili konkrétněji. Nejčastěji uváděli koncerty v klášterní zahradě. Tato myšlenka má mezi místními silnou podporu, nepochybně i proto, že s podobnými akcemi mají již předchozí (dobré) zkušenosti. Někteří hovořili také o využití kláštera jako místa pro galerii, výstavní síň (s některými velmi konkrétními návrhy jako je výstava hraček nebo šití). Řada jiných dotazovaných ovšem myšlenku výstavní síně oponovala: galerie získala i několik „záporných hlasů“ a u některých zazněla dokonce jako „noční můra“. Argumentem bylo to, že „výstavní síň už tady je“ (žena, cca 40, místní).

Pokud jde o samotnou budovu kláštera, dá se říci, že prakticky všichni vyjádřili přání, aby se budova hlavně opravila, slovy jednoho informátora, „, ať se to opraví a hlavně ať to uvnitř žije“ (muž, 40–45, místní). Ne všichni se však shodovali v tom, jak by taková rekonstrukce měla vypadat. Většina dotazovaných podporovala myšlenku opravit areál do původního stavu, zachovat historickou hodnotu budovy, bez moderní přístavby („historických budov není nikdy dost“). Smyslem by podle nich mělo být „ctít historickou hodnotu a odkaz řádu kapucínů“. Podobný názor vyjadřovala také většina návštěvníků (z těch, kteří se k věci vůbec nějak vyjádřili). Nápad skloubit historickou budovu s moderní architekturou byl spíše ojedinělý, byť řada respondentů jako vzor hodný následování uváděla Litomyšl, kde přesně tohoto dosáhli. Silným momentem společným prakticky všem ale bylo otevření areálu veřejnosti.

Častým nápadem mnoha dotazovaných bylo zřídit v klášteře nějakou formu ubytování. Respondenti často zmiňovali například ubytování pro poutníky, batůžkáře, či obecně turistické ubytování. Jedna z respondentek zmiňovala „dražší ubytování po vzoru zrekonstruovaných francouzských zámků“ (žena, cca 50, místní), řada jiných ovšem zase navrhovala hostel pro mladé nebo levné ubytování pro turisty. Jedna z dotazovaných (žena, cca 60, místní) hovořila i o „hotelu pro Pražáky“, podnikatele, kteří by si tam přijeli vyčistit hlavu. Zároveň však zmiňovala zachování stylu kapucínů („tj. jen dřevěná postel a křížek a nic navíc“). Návrhy na luxusnější bydlení však byly ojedinělé; většina návrhů ubytování odpovídala představě skromnosti a střídmosti, případně duchovního hledání (poutníci); navazovala tedy na původní smysl kláštera.

Často byla zmiňována také kavárna, cukrárna nebo vinárna v prostorách kláštera. V souvislosti s již zmíněnou vinárnou poukazovali dotazovaní na to, že dříve fungovala vinárna u zámku, dnes je však zavřená. Poměrně často se objevoval také návrh na restauraci či jídelnu, opět s poukazem na nedostatečnou kapacitu těchto zařízení v Opočně. Objevily se též návrhy propojit nový život kláštera s místními obyvateli v tom smyslu, že by v kavárně či jídelně mohli realizovat praxi studenti oboru kuchař/číšník z opočenské střední školy. Tento nápad také zmiňoval již materiál města (*Revitalizace... 2017*).

Řada nápadů, s nimiž jsme se setkali, nějakým způsobem reagovala na současnou poptávku po regionálních potravinách, bioproduktech a lokálních výrobcích. Respondenti zmiňovali řemeslné trhy, prodej místních výrobků nebo děl místních umělců, nebo zkrátka „něco, co je spjato s místní historií nebo místními lidmi a okolím“ (muž, cca 50, návštěvník). Několik respondentů zmínilo možnost, že by se v klášteře mohla provozovat „původní řemesla“ (korálky, porcelán). Do této kategorie patřil například také nápad vybudovat v klášteře pivovar a využít jej pro výrobu lokální značky piva (je ovšem třeba říci, že v Opočně už se lokální značka piva vyrábí).

Dva respondenti navrhovali vybudovat v areálu ekocentrum. Jedem z nich (muž, 27, žije v Opočně) přitom argumentoval tím, že kapucíni jsou františkánským řádem a svatý František je patronem ekologie. Ideální by podle něj bylo, aby na celém projektu participovali studenti různých oborů. V klášteře by se mu líbilo regionální ekocentrum s prezentací místní přírody, tradičních řemesel a tradičních postupů. „Vztah člověka k člověku, člověka k Bohu a vztah člověka k přírodě, tohle všechno se tam do toho může zabalit.“ (muž, 27, žije v Opočně)

Další diskutovanou možností bylo využití prostor kláštera pro domov seniorů či jako rezidenční byty pro seniory. Často jsme také slyšeli přání na využití prostor jako setkávacího místa lidí všech věkových kategorií. Tato možnost se objevila také už v materiálu města z roku 2017 (*Revitalizace... 2017*). Nicméně ředitelka domovu seniorů Jitřenka, která byla jednou z autorek

vizí pro klášter v tomto materiálu, v rozhovoru uvedla, že dnes se již situace změnila a ubytovacích kapacit pro seniory je v Opočně a okolí dostatek (zejména kvůli přestavbě někdejší nemocnice na domov pro seniory). Ovšem domov pro seniory se u některých dotazovaných (ve věkové kategorii 60–70) objevil také jako noční můra (s argumentem, že „už by jich bylo moc“).

Silnou stránkou ideje domova pro seniory, stejně jako dalších představ, s nimiž jsme se během výzkumu setkali (zotavovací zařízení, rehabilitace, duševní hygiena, chráněné bydlení, sociální bydlení) je návrat k účelu sociálních služeb. Do této kategorie by bylo možné zařadit také nápady zahrnující nějakou formu vzdělávání, ať už se jedná o již zmíněné ekocentrum zaměřené na environmentální výuku, muzeum, ZUŠ nebo poměrně častý návrh na přesun městské knihovny do prostor kláštera. Argumentem pro knihovnu i ZUŠ byly většinou nevyhovující současné prostory (ovšem setkali jsme se i s názorem, že místní jsou zvyklí chodit na místo městské knihovny a ZUŠ tam, kde jsou a nechtějí je přesouvat). Dalším návrhem bylo přesunout do kláštera muzeum a archiv města, protože „ne všechny věci spjaté s historií Opočna se dají digitalizovat“ (muž, cca 65, místní).

Snad jen jednou (návštěvníci, chalupáři) se objevila myšlenka zachovat kontinuitu s církví: byla navrhována spolupráce se Salesiány či Františkány (pár, cca 70, návštěvníci). Ovšem s ideou zachovat odkaz na františkány, resp. kapucíny, jsme se setkávali poměrně často. Někteří informátoři uváděli, že se „chtějí dozvědět, co tam ti kapucíni dělali“, tedy otevřít dveře kláštera a dozvědět se o komplexu informace, které nemusí nikde dohledávat. Kromě expozice o františkánech jsme se setkali také s návrhy zemědělské či etnografické expozice. Jeden dotazovaný (místní, muž, 67 let) navrhoval udělat v klášteře expozici o zbraních, s poukazem na to, že v Opočně byla celkem významná továrna na zbraně (Dušek Opočno).

Myšlenka zřízení muzea kapucínského kláštera, nebo alespoň možnost historické prohlídky kláštera se často objevovaly také ze strany návštěvníků města. Někteří uváděli, že zámek jako turistická atrakce v Opočně nestačí. S ohledem na turismus jeden z dotazových (muž, 67 let, místní) navrhoval zřídit v klášteře něco jako „Mamutíkův park“ v Dolní Moravě⁵ („Zabaví se tam celá rodina a přilákalo by to další typ turistů, případně by to rozprostřelo zájem turistů na vícero míst, nejen zámek.“).

Noční můry

Zatímco otázky na vize pro klášter směřovaly k pozitivním představám o možnostech revitalizace areálu, otázky na „noční můry“ mířily směrem přesně opačným. Snažili jsme se zjistit, co je podle dotazovaných tou nejhorší možnou variantou toho, co by se s areálem kláštera mohlo stát. V tomto případě byly odpovědi poměrně spontánní a dalo by se říci, že se celkem často opakovaly. U některých respondentů (značná část mladých a velká část návštěvníků), kteří neměli žádné pozitivní nápady na rozvoj kláštera, jsme však nezjistili ani jejich noční můry.

Poměrně jednoznačnou noční můrou řady respondentů bylo zachování současného stavu, tedy nechat budovy dále chátrat. Některé respondentky, které v klášteře pracovaly, když tam fungoval ústav, vyjadřovaly údiv nad tím, že se objekt nechal chátrat, když disponuje celkem dobrým vybavením (jídlna, sál, výtah z r. 2004). Jeden dotazovaný zase v protikladu k tomu uvedl, že noční můrou by bylo objekt zbourat. Mezi nočními můrami se však objevila také

⁵ <https://www.dolnimorava.cz/mamutikuv-vodni-park>

výstavní síň či galerie, nebo obecně kulturní prostor. Mezi nočními můrami se ovšem objevily i představy, které skórovaly velmi vysoko v pozitivních „vizích pro klášter“, jako je například kavárna či cukrárna.

Další „noční můra“, která se celkem pravidelně objevovala v rozhovorech, bylo to, že by klášter padl do rukou Vietnamců. Řada respondentů v této souvislosti zmiňovala hotel Holub na Kupkově náměstí, který disponuje tanečním sálem, ale po odkoupení vietnamskou rodinou se změnil na asijskou restauraci a neslouží původním účelům. Ve městě tak chybí ubytovací kapacity, ale také společenský sál, kam by se chodilo na různé bály a společenské akce. Jak říká jedna informátorka (žena, 35, místní): „Není tady teď kam jít, už nefunguje ani bývalý pivovar.“

Někteří informátoři jako noční můru uváděli hotel či ubytování. Většinou ale měli na mysli specifický typ ubytování. Jeden informátor například konkrétně uváděl, že noční můrou by bylo, kdyby v klášteře vzniklo ubytování pro zaměstnance Škodovky (zde je evidentní špatný příklad bývalého hotelu Dialog). Dotazovaní často také uváděli, že „noční můrou“ by byl prodej areálu developerům, kteří by v něm vystavěli byty. V tomto případě asi spíše vadila představa developerského projektu (s asociací nového, moderního a komerce), protože sami dotazovaní často zmiňovali nedostatek bytů ve městě. Jednou z často zmiňovaných „nočních můr“ pro nový život kláštera bylo parkoviště.

Motivy, které spojují tyto noční můry, jsou celkem zřejmé. Lidem se přičí cokoli, co je v přímém rozporu s původním posláním kláštera (vykřičený hotel, bar, kasino, parkoviště) a zároveň všechno, co odporuje „geniu loci“ kláštera. Sem spadají veškeré aktivity, které jsou příliš hlučné (rocková hudba, diskotéka, mejdany) nebo moderní. Z odpovědí se zdá, že respondenti inklinují k tomu, aby klášter nějakým způsobem zachoval aspekt sociálních služeb a určitou neziskovost, která jej původně charakterizovala (srov. odpor proti komerci, developerům, tržišti, exkluzivní vrstvě obyvatel apod.).

Zároveň byla v odpovědích znát určitá míra xenofobie, strachu, že by klášter padl do rukou někomu, kde je vnímán jako „cizí“ (ubytovna pro Romy, vietnamský obchod, Poláci, skinheadi, sekta), nebo že by byl přetvořen na něco, co by sloužilo pouze určité exkluzivní skupině lidí. Zdá se, že převládá přesvědčení, že klášter by měl sloužit veřejnosti, zejména místním obyvatelům. Zároveň se ale objevily také hlasy proti využití prostoru pro děti, pro sportovce, či jako domov důchodců (což lze považovat za kategorii místních obyvatel).

V souvislosti s potenciální přestavbou kláštera už se po městě v minulosti šířily různé zprávy, které možná také přispěly k formování místních „nočních můr“. Například podle jedné zprávy měli klášter koupit Vietnamci, podle jiné zde měl vzniknout sklad textilu, setkali jsme se také s informací, že někdo chtěl z kláštera udělat vykřičený hotel. Relativně nedávno se objevila informace, že Královéhradecký kraj udělá v klášteře digitalizační centrum, kde se budou digitalizovat všechny sbírky.

Jednotliví výzkumníci shrnuli své dojmy z „nočních můr“ kolem kláštera například takto:

„Noční můrou pro místní lidi je to, že by klášter obsadila nějaká komerční firma s hlučným provozem, že by se zcela bez návaznosti na historii místa proměnila funkce prostoru (kasino, nevěstinec, továrna, ubytovna pro dělníky a podobně). Nebo že by byl klášter zbourán a zahrada by se prodala jako stavební pozemek.“ (TL)

„Mám pocit, že se opakují hlavně dvě noční můry, a to aby se z kláštera nestala ubytovna pro dělníky, případně levné ubytování a druhá noční můra, která se opakuje, jsou vietnamští prodejci. Přišlo mi, že jim vadí, jak dopadl hotel Holub.“ (MČ)

„Jako něco, co bychom mohli nazvat noční můrou, mi poměrně zřetelně vyvstává cokoliv spojeného s místní vietnamskou komunitou. Vietnamská tržnice a obchody jsou něco, co respondenti poměrně jasně artikulovali jako nežádoucí. Ovšem vietnamské tržiště byl opravdu leitmotiv toho, co tam nechceme.“ (RM)

Závěr

Máme-li shrnout, s čím jsme se během výzkumu setkali, lze vytknout několik bodů. Celkovým leitmotivem rozhovorů bylo to, že lidé byli rádi, že se kolem kláštera něco děje a zároveň oceňovali, že se ptáme na jejich názory (někdy to označovali jako „anketu“), i když třeba sami žádné nápady neměli. Jednou z nejčastějších „nočních můr“ kolem kláštera bylo právě zachování současného stavu. Respondenti vyjadřovali celkem jednoznačnou podporu vedení města, naopak občas jsme se setkali s nedůvěrou vůči krajské správě (nechali budovu dlouho chátrat).

Častým námětem rozhovorů ovšem byly pochybnosti ohledně financování a udržitelnosti projektu. Velkým tématem byla revitalizace „čépédva“ (č.p. 2), kde město zvažuje zřídit multifunkční kulturní a společenské centrum. Řada respondentů poukazyvala na to, že oba projekty by se mohly křížit a stát se pro město „příliš velkým soustem“. Někteří respondenti proto navrhovali komerční využití areálu (aby si na sebe klášter vydělal). Pro další práci s rozvojem areálu nám celkem jednoznačně vyšlo, že dobrým krokem by mohlo být zpřístupnění areálu pro veřejnost, ideálně s prezentací vizualizací možností využití kláštera a veřejnou diskusí.

Jako příklady „dobré praxe“ byl často uváděn zámek Litomyšl či Broumovský klášter. Řada respondentů také zmiňovala jako vzor bylinkovou zahrádku na Kuksu. Jeden dotazovaný v odkazu na revitalizaci zahrady navrhoval, že by v klášteře mohla vzniknout zahrada typu Botanicus. Dalšími pozitivními příklady, které dotazovaní zmiňovali, byla například firma Sonnentor (bioprodukty – bylinky koření, čaje), nebo farmy Schlagel v Německu, nabízející samosběr ovoce.

Mnohem víc než klášter jako takový mezi dotazovanými rezonovala klášterní zahrada. Specifikem kláštera je jeho umístění v samotném srdci města. Často se zmiňovala centrální pozice kláštera, resp. klášterní zahrady, ve městě, ale zároveň uzavřenost kláštera za vysokou zdí, ticho a „božský klid“, který poskytuje. Značná část dotazovaných podporuje myšlenku jakékoli revitalizace a otevření areálu už jen proto, že se nachází v centru města a je s ním nerozlučně spjat. Zároveň se místní obyvatelé často vyjadřovali v tom smyslu, že klášter by měl sloužit spíše místním než návštěvníkům. Někdy se objevovala také myšlenka propojit prostor náměstí s klášteřem. Celá škála nápadů se objevila v souvislosti s využitím klášterní zahrady (ovocné stromy, bylinky, vinárna ad.).

V rozhovorech s místními obyvateli i návštěvníky města se neustále objevovaly dva motivy, které ovšem stojí ve vzájemném protikladu. První z nich byla touha místních obyvatel klášter „otevřít světu“. U některých to bylo motivováno zvědavostí nebo prostě přáním, aby byl atraktivní prostor uprostřed města využíván pro veřejné potřeby, u jiných hrála roli nostalgie a

pozitivní vzpomínky na klášter. Druhým takřka univerzálně přítomným motivem byla snaha zachovat určitou kontinuitu, genia loci, atmosféru kláštera jako „vstupu do jiného světa“. Toho je možné dosáhnout například zachováním původního určení (obnovení klášterní zahrady, bylinková zahrádka, ubytování pro poutníky), či funkce kláštera (vzdělávání, sociální služby).

Na jedné straně tak stojí snaha vdechnout klášteru nový život a otevřít jej světu (otevřenost), na straně druhé zachovat původní funkci, kterou bylo vytvořit izolovaný, odtržený „svět ve světě“ (uzavřenost). Jak to hezky formuloval místní farář, tahle budova byla stavěna jako „pevnost proti lidem“ a my se teď snažíme vybudovat z ní „místo pro lidi“. Toto napětí zřejmě také plodilo nejčastější „noční můry“, které se většinou točily buď kolem komerčního využití prostoru, které by odporovalo původní ideji kláštera, nebo kolem implementace „cizího živlu“ do srdce města (Vietnamci, Romové, Poláci, dělníci).

Od začátku bylo zřejmé, že názory budou pestré a budou se různit. To se potvrdilo také v tom, že to, co některým obyvatelům či návštěvníkům připadá jako dobrý nápad, se jiným jeví jako noční můra (domov pro seniory, místo pro děti, kavárna, galerie, kulturní centrum, ubytování). Na druhou stranu jsme dokázali identifikovat představy s jednoznačně pozitivním ohlasem: například otevření a revitalizace klášterní zahrady, venkovní koncerty v zahradě, bylinková zahrádka, restaurace či řemeslné dílny. Naopak řada představ figuruje pouze jako noční můry (parkoviště, vietnamské tržiště, hlučné provozy jako např. diskotéka či ubytovna pro dělníky).

Značná část respondentů uváděla, že klášter by měl být využíván pro kulturní a vzdělávací, nebo volnočasové aktivity (kino, kavárna, muzeum, kroužky pro děti). V odpovědích se často vyskytoval názor, že měla by zde vzniknout odpočinková/relaxační zóna. Někteří respondenti navrhovali také využít klášter jako domov pro seniory, startovací byty pro mladé, nebo byty pro místní obyvatele. Občas padaly návrhy na komerční využití areálu; většinou byl navrhován hotel či jiná forma ubytování. Řada nápadů směřovala k zachování funkce sociálních služeb areálu (chráněné bydlení, stacionář pro seniory, zotavovací zařízení, rehabilitace). Poměrně často se objevovala myšlenka „propojování generací“ předpokládající, že v klášteře bude nějaká forma bydlení pro seniory, což bude propojeno s prostorem, kam budou chodit děti (ZUŠ, kroužky, zahrada).

Často byla zmiňována myšlenka participace místních (studentské praxe), případně navázání na lokální produkty (chráněné dílny, řemeslné výrobky, muzeum). Klášter v představivosti místních figuruje jako místo, kde by se měla nějakým způsobem odrazit místní historie nebo specifika regionu, ať už v podobě historické expozice o kapucínech, etnografického muzea, nebo komentovaných prohlídek zaměřených na původní odrůdy stromů či bylin v zahradě. Setkali jsme se také s komplexnějšími návrhy, které využívaly odkaz na svatého Františka jakožto patrona ekologie a viděly klášter jako místo, v němž by se odrážel vztah člověka k přírodě (ekocentrum, environmentální vzdělávání), ale také vztah člověka k Bohu.

Na tomto místě dáme opět prostor shrnutí, které k celé problematice uváděli někteří výzkumníci podílející se na projektu:

„Výzkum v Opočně byl velmi příjemný a respondenti byli většinou ochotní a sdílní. Hlavním a v podstatě jediným problémem, se kterým jsme se setkávali, bylo, že někteří si pod klášterem představovali přilehlý kostel, anebo si prostory kláštera nedokázali představit vůbec, protože tam nikdy nebyli, nebo jen několikrát na Porcinkuli. I když konkrétně nevěděli, co by s klášterem chtěli, obecně se respondenti shodovali, že je potřeba s ním něco dělat a tím oživit kulturu, protože v Opočně 'chcípl pes'“. (KD)

„Můj dojem je takový, že by lidé rádi zachovali integritu místa v podobě udržení historické hodnoty budovy, navázání na minulost místa a vytvoření prostor, které jsou ve své podstatě v souladu s předchozím využitím budovy s inovací v otevření prostor místním i turistům. Místo bylo dlouho izolováno od zbytku města, proto většina lidí o projektu sice ví, avšak není seznámena s podobou prostor. Je pro ně proto těžké si cokoli na místě představit.“ (ND)

„Místní, zdá se, žijí poměrně klidným tempem, přesto z jejich odpovědí vyplývá, že by v prostorech kláštera měli rádi nějakou „klidovou zónu“. To je zvláštní jen na první pohled. Náměstí moc klidovou zónu nepřipomíná i díky své absenci stromů a velkou vydlážděnou plochou. Zámecký park je zase, co jsem slyšel, komplikovaně přístupný. Místní koupaliště bylo v době naší návštěvy nacpané k prasknutí, tudíž se za klidovou zónu asi také považovat nedá. Takže tento z našeho pohledu zvláštní požadavek je podle mne naprosto legitimní, místním prostě opravdu chybí nějaká klidová zóna.“ (RM)

„Vyřešení celoročního turistického využití města vyjádřilo několik respondentů jako klíčovým, většinou v souvislosti blízkosti hor (lyžařských středisek), nebo cykloturistikou. Celkově bych shrnul vztah místních k revitalizaci kláštera jako pozitivní, ale zároveň je to - jak nazval farář takový „strup“ města Opočna, který je potřeba dle mého názoru co nejdříve strhnout. Kdo z oslovených respondentů zná zastavěné dispozice prostoru kláštera, navrhoval společné prostory k setkávání různých spolků, promítání, výhodu bezbariérového vstupu. Vzhledem k uspořádání obyvatelných místností („kobek“) v prvním patře kláštera se opakovala možnost nenáročného a stylového ubytování pro poutníky / turisty, sportovce. Také se opakoval návrh prostoru pro knihovnu, která je v nevyhovujících prostorech. To samé platí pro místní uměleckou školu.“ (MS)

„Podle mě by v klášteře měl vzniknout nějaký multifunkční kulturní prostor, který by fungoval flexibilně. Možností je řada: vzdělávací centrum, ekocentrum se zaměřením na místní kulturní a přírodní památky, rezidenční pobyty pro umělce, řemeslné nebo umělecké dílny, součástí by mohla být i (mnohokrát zmíněná) kavárna či obchod s lokálními produkty. Velice mě zaujal nápad zapojit studenty různých škol od počátku rekonstrukce, tak i do pozdějšího fungování. Tento model multifunkčního kulturního/vzdělávacího prostoru by se snad pro město mohl stát více méně udržitelným. Pokud bych se měla vyslovit ke komerčnímu využití kláštera, pak by se mi líbil hotel, který by nějakým způsobem navazoval na historii místa a cílil na zákazníky, kteří hledají něco specifického. Jako reálné a přínosné by mi přišlo i to, využít prostor v duchu projektu Zahrady a centrum řemesel firmy Botanicus⁶ nebo něco tohoto ražení.“ (TL)

„Přízemí lze využít pro naprosto cokoliv.... Viděla bych to na nějakou příjemnou kavárnu, klidně kino, restauraci a pro prodejce regionálních produktů (keramika, pivo, marmelády, mýdla atd.). ... Zahrada má také nesmírný potenciál. Rozhodně by byla škoda nevyužít ovocné stromy na cokoliv – marmelády, pečené čaje, sušené ovoce, mošty, pálenky atd. Bylinková zahrádka je úžasný nápad, rozhodně by to tam mělo být, obzvláště pokud se mohou odkazovat k dřívější tradici... Rodákům na Opočně opravdu záleží, mají ho rádi, a když by se udělala v permanentně otevřené zahradě nějaká vizualizace budoucnosti kláštera, kde bude i informace o plánovaném setkání s veřejností, na které mohou svobodně vyjádřit své názory, tak by to budoucnosti kláštera hodně pomohlo.“ (MČ)

⁶ <https://botanicus.cz/centrum-remesel/oteviraci-doba-and-vstupne> (6. 8. 2021)

„V tomto ohledu doporučuji, aby se komplex kláštera zpřístupnil místním obyvatelům na několik dnů, tedy zvážit, zda by prohlídkové dny pro zájemce (po dostatečné informovanosti) neměly být nedílnou součástí samotného průzkumu veřejného mínění. Mladší dotazovaní často nevěděli, jak uchopit představu o kapucínském klášteře, což dotazy často směřovalo na obecnou rovinu vztahu k městu. Opočenské noviny ukázaly, že mnoho výpovědí dotazovaných se napojují na to, o čem píší noviny (např. č. p. 2, nové lokality pro výstavbu). Samotný interiér kláštera po odstranění dostavěných budov by dle mého mínění nejlépe vyhovoval pro ubytování se zachováním historické dispozice“ (TH)

„Starší respondenti, kteří v klášteře sami zažili éru sirotčince nebo ústavu, vzpomínali na tato léta velmi nostalgicky. Vypichovali komunitnost hospodaření na klášterní zahradě a vřelý vztah, jaký byl mezi chovankami ústavu a obyvateli Opočna. Osobně by mi přišlo hezké udržet tuto kontinuitu a klášterní zahrady využívat právě takto komunitně. Domnívám se, že pokud by obyvatelé města měli možnost jakkoli se podílet na provozu/opravě areálu kláštera (klidně jen například obděláváním záhonů), vznikla by tak i silnější citová a identitní vazba k místu.“ (LŠ)

„Většina lidí nevidí smysl pro sociální bydlení, ale rádi by něco odpočinkového a přístupného. Chtějí zachovat kontinuitu komunitního centra, oázy klidu. Mládeži schází lepší nákupní příležitosti, ale nikdo je nechtěl dávat do kláštera. Pouze starší lidé (35+) mají představu, jak prostory vůbec vypadají. Stalo by za to udělat nějakou prohlídku, nebo navrhnout model kláštera i zahrady, aby lidé věděli, o co se jedná.“ (JŠ + NT)

„Kdybych tento výzkum jako „kraj“ designoval já, tak bych třeba na dva víkendy zahrady kláštera otevřel veřejnosti, aby měla vůbec možnost si daný prostor obhlédnout, trochu se s ním sžít. A až poté bych se veřejnosti ptal, jak s daným prostorem naložit. Odpovědi by poté myslím měli větší vypovídací hodnotu.“ (RM)

„Samotný komplex bych z architektonicko-historického hlediska příliš neglorifikoval. Možná, že prolomit takřka archivní ráz města určitým moderním a tím kontrastujícím architektonickým prvkem by představovalo další krok k uchopení komplexu. Po prohlídce komplexu je patrné, že zásahy do kláštera po vypreparování historického jádra od nánosu nevzhledných exteriérových (azbestové budovy) a interiérových zásahů z minulého století ponechá budovu ve stavu, kdy bude nezbytné určit styl. Takovýto styl v duchu purismu by byl sice pro památkáře přívětivější (a z průzkumu mezi lidmi je tato inklinace k čistě historickému rázu patrná, Letopisecká komise ostatně sesbírala dostatek fotografií k navrácení původní podoby), ale připojuje se tak tímto k dalším opočenským rekonstrukcím starých budov bez rozměru nově přidané architektonické hodnoty. Jakkoliv je tato otázka spíše estetického rázu, nakonec i ona bude patrně určovat budoucí směřování komplexu.“ (TH)

Použité materiály a zdroje

Marková, Danuše a kol. 2015. *Opočno v proměnách (1. díl). Kupkovo náměstí*. Opočno: Město Opočno.

Revitalizace areálu Kapucínského kláštera v Opočně. Město Opočno, 2017 (nepubl.)

Internetové odkazy

<https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112021>

https://www.opocno.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=11195&id=4609&fbclid=IwAR1qAQITaf6DJPVT4DfZW8IsuMfxffIxj9nM4NQIA5Je-4hSjN7xBwacjHg

<https://www.dolnimorava.cz/mamutikuv-vodni-park>

<https://botanicus.cz/centrum-remesel/oteviraci-doba-and-vstupne>

Příloha č. 1

Nová síť pro Ústav etnologie /studenti/ -

Pomocné otázky, návody, čemu se vyvarovat, čemu se věnovat apod.
výzkum I. fáze - **Klášter Opočno**

- pozor na **konflikty** - působíme jako mediátoři / město, kraj, občané.../, nestrannost je důležitá
- budeme **ambasadoři občanů** v jednáních, která budou následovat. K tomu nám pomohou informace typu:
 1. Kdo jsou podle Vás klíčoví lidé při rozhodování na úřadě / městě / mezi občany ...
Kdo má tzv. vliv?
 2. Od koho se nejrychleji dozvíte informace? / občané, politici, úřad a úředníci..
 3. Kdo má největší autoritu nebo největší persona/ osobnost v Opočně?
 4. Kdo nebo co je největší překážka / skrytá a obecně známá /
- pocitové mapy, emoční informace:

1. Jaká je Vaše nejstarší vzpomínka na klášter? Máte nějaké fotografie, příběhy, které můžete sdílet? Špatné či hezké zážitky?
2. Co by byl Váš největší sen, pokud by bylo možné “cokoliv” s klášterem udělat?
3. Čeho se nejvíce bojíte, že se s klášterem stane?
4. Co se Vám na klášteře líbí nejvíce? V čem je ojedinelý?
5. Má nějakou zvláštnost?
6. Jak se o klášteře mluví? Má nějaký lidový název, který se ve městě používá?
7. Vážou se na klášter nějaké příběhy?

- důvěra, vize

1. Jaké využití kláštera má největší šanci na realizaci a udržitelnost?
2. Co by bylo nejlepší pro klášter jako místo, bez ohledu na udržitelnost?
3. Komu na městě nejvíce věříte? A na kraji?
4. Chtěl byste na přípravě projektu participovat? Pomáhat?
5. Kdo by u příprav rozhodně neměl chybět?

- hravost, kreativita

1. Co byste chtěl v klášteře zažít jako návštěvník Opočna? Nebo na co byste chtěl pozvat návštěvníky do kláštera v Opočně?
2. Co v Opočně chybí a v klášteře by se mohlo realizovat? Cítíte využití spíš pro místní účely nebo preferujete otevřenost směrem k návštěvníkům?
3. Na co bychom se měli ohledně kláštera ptát, tak abychom pomohli vzniku projektu na jeho využití?

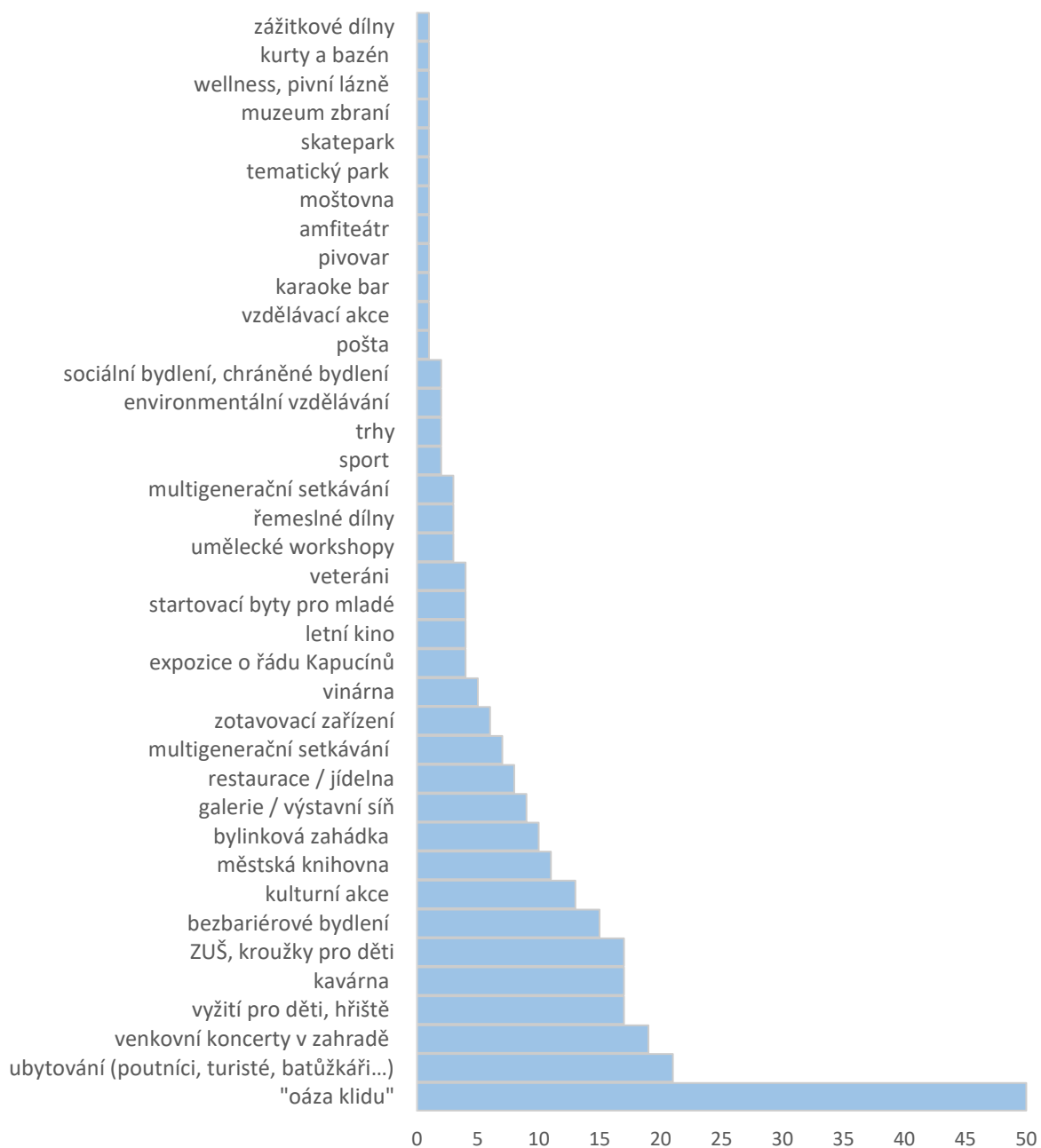
Za Novou síť

Adriana Světlíková, Petr Pola a Petr Kiška

Kontakty zde : <https://www.novasit.cz/kontakt>

Příloha č. 2 – grafy

Vize pro klášter

Noční můry

